

לפרשת נח: התפילה כקרבן

רעיון הקרבנות קדום הוא כימי היות אדם על האדמה. ראשונים היו בני האדם הראשונים, קין והבל, אשר הביאו מנחה לה': קין הביא מראשית פרי האדמה, והבל הביא מבכורות צאנו וחלבהן. אחריהם, היה זה נח, אבי האנושות שלאחר המבול, שהעלה עולות במזבח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור. משמע מן הכתוב, שקין והבל הביאו את המנחה מיזמתם. ואילו נח, אף על פי שלא נצטוו במפורש להביא עולות, נרמז לכך בעת שנדרש להכניס לתיבה שבעה שבעה מן המינים הטהורים, בעוד שמשאר בעלי החיים נדרש להביא רק שנים שנים. (רש"י בראשית ח כ).

אברהם אבינו בנה מזבחות, אך לא נזכר במפורש מה הקריב בהם. המקום היחיד שבו מתואר אצל אברהם מעשה של הבאת קרבן הוא בספור העקידה. שם מתוארת בפרוטרוט העלאתו של יצחק ולאחריה הקרבתו של האיל במקומו.

הסוגים השונים של הקרבנות שהביאו ראשוני העולם, מבטאים אופנים שונים של זיקה בין אדם לא-להיו. המנחה של קין והבל נראית כמתנת הודיה על היכול והפוריות. דומים לה קרבנות כתודה וביכורים. העולות של נח נועדו לכפר על חטאי דור המבול, שכן אחרי הקרבנות נאמר 'וירח ה' את ריח הניחח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם...'. הן דומות לקרבנות העולה, החטאת והאשם. (אם כי יש המפרשים גם את קרבנו של נח כקרבן תודה על הצלתו, עי' רגנטי לפסוק כא). ואילו קרבן העקדה, ותמורתו האיל, מבטאים את נכונותו של האדם לציית לדבר ה' ולהקריב את כל היקר לו, לרבות חייו וחי יקיריו, לשם ה'. כך פירש הרמב"ן בראש ספר ויקרא (א ט) את 'אדם כי יקריב מכם' – הקרבת הבהמה מייצגת את הקרבת האדם את עצמו, ובסמיכה על הקרבן מתבצעת מעין העברה של האדם את עצמו אל הבהמה הנקרבת במקומו. זהו היבט אחר של קרבן העולה – אשה כליל לה'.

משבטלה האפשרות להקריב קרבנות, עם חרבן הבית, הציעו חכמים את הפתרון של 'נשלמה פרים שפתינו'. בית הכנסת כמקדש מעט החליף את העבודה במקדש, והתפילה בו מחליפה את הקרבנות. יש שני מובנים ל'נשלמה פרים שפתינו'. האחד, המצומצם – קריאת פסוקי הקרבנות מן התורה והלכותיהן מן המשנה והתורה שבעל פה, מהווה תחליף מילולי למעשה החמרי. השני, המורחב – התפילה כולה היא תחליף לעבודת הקרבנות. שתי תפילות הקבע, שחרית וערבית, הן כנגד שני קרבנות התמיד שבבוקר ובערב. ערבית כנגד אברים ופדרים, ותפילת המוסף נוספה במועדים במקביל להוספת קרבנות המוספים במועדים אלה.

כפי שהוסבר בדברינו ליום הכפורים השנה, אפשר להסתכל על התפילה כתחליף חיוור וחלש לעשייה המרשימה והמשמעותית של ההקרבה במקדש. אבל אפשר לראות בה גם יתרון – מה שהיה בעבר נתון בידיהם של הכהנים והלויים בלבד, הפך להיות באחריותו של כל אדם מישראל. אם בימי הבית נשאו בעול עבודת התמיד כהנים שהיו במשמר באותו היו בלבד, ובמידה מוגבלת גם ה'מעמדות' המקבילים להם מתוך עם ישראל, הרי שכיום כל אדם מישראל המשכים ומעריב לבית הכנסת נושא על שכמו את נטל עבודת התמיד לפני ה'.

אין להסתפק בהבנה שהדיבור בענייני הקרבנות או דיבורי התפילה בכלל מהוים תחליף לקרבנות באופן סמלי וייצוגי בלבד. יש להבין, שבמעשה התפילה מושגת חלופה ממשית לערכים שאותם מייצג הקרבן. כנגד סוג הקרבן של קין והבל, המנחה התודה והשלמים שבאים לבטא את ההודיה לאל והרצון להגיש מתת לה' מן הפירות והיבולים. קבעו חכמים קבעו נתיב חלופי לבטא בו את התודות: על ידי תודה מילולית בתפילה. מזמורי שבת והודיה, ברכות, ובמוקד: שלש ברכות ראשונות ואחרונות של תפילת העמידה. כנגד סוג הקרבן של נח, החטאת והעולה והאשם, שמטרתם לכפר על חרון אף ה' ועל חטאי האדם, התקינו חכמים סדרי תשובה וכפרה שעל ידי תפילה: פרקי וידוי ותחנונים. ושוב, אפשר לומר שהעברת הביטוי מהמישור המעשי של הקרבן למישור המילולי של התפילה היא ירידה בעצמתו, ואפשר לומר גם שהיא עידון והעלאה שלו למישור מופשט ורוחני יותר.

עדיין נשארת שאלת ה'קרבן' כמשמעו. התפילות מבטאות חיות רגשיות ותובנות רעיוניות, אולם לכאורה, הממד של הקרבן חסר. בשונה מקרבנות, בתפילה, אין האדם נותן בפועל דבר אלא רק מדבר. משל למה הדבר דומה? לאדם שמגיע לחתונה ומכביר במילות ברכה ושבת. בדרך כלל, מצופה גם לתת מתנה ממשית, וכל המלל שירבה לברך ולשבח אינו שווה לשטר מתנה המכונה בימינו צ'ק, שמילותיו מעטות אך ערכן הכספי משמעותי.

ראשית, יש להודות שזהו חסרון ממשי, ובדבר זה נופלת התפילה מן הקרבנות. אולם, גם לקושיה זו יש תירוצים וכנגד החסרון יש גם מעלות. שתי תשובות בדבר. התשובה האחת היא, שקיים תחליף לנתינה החמירת שבקרבן, אך הוא אינו מתקיים בתפילה אלא בנתינות אחרות, ממשיות לא פחות. מתן צדקה לדל ולאביון, תרומות להחזקת לומדי תורה ובית הכנסת, הן הן התחליף לנתינה שבקרבנות. לפיכך אומרים חכמים שיש להקדים נתינת צדקה לכל תפילה, בבחינת 'ואני בצדק אחזה פניך', (בבא בתרא י א), ושהמביא דורון לתלמיד חכם הרי הוא כמקריב ביכורים (כתובות קה ב). אותו הצורך הטבעי והחובה המצוותית לתת מכספו ומהונו מתקיימת גם כיום. שוב, יש שתי נקודות מבט, לחסרון ולמעלה: אפשר לומר שאינה דומה נתינה למקדש ולמזבח לנתינה לבשר ודם, והיא גבוהה בדרגתה וקדושתה ממנה, אולם מצד שני, הנתינה לאדם ולמוסדות יש בה ערך מוסף של החסד עם רעהו והתועלת הציבורית והחברתית.

התשובה השנייה היא, שגם בתפילה עצמה יש ממד של קרבן ונתינה. הדבר העיקרי שאותו מקריבים המשכימים והמעריבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות הוא פנאי. הזמן, הוא אחד המשאבים היקרים ביותר של האדם. ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה ורהבם עמל ואוון כי גז חיש ונעפה'. (תהלים צ). זכורני שפעם אחת הייתי שותף בארגון מנין בבית אבליים אצל שכן, יהודי מרוחק מעולמו של בית הכנסת. בסיום השבעה, בדברי תודתו הביע את פליאתו על כך שאנחנו מקדישים כל כך הרבה זמן בכל יום לתפילה. עד שלא העמידני על כך, לא הייתי מודע עד כמה מוזר הדבר למתבונן מן החוץ, שאנו מקדישים בממוצע כשעה ביום חול רגיל לתפילות ועסקי בית הכנסת. התפילה היא הרגל שנעשה קבע, והיא חלק מסדר היום הטבעי כמו השנינה והאכילה או צחצוח שיניים להבדיל. לעתים מתייחסים אליה בשמחה ובכבוד, ולעתים מתייחסים אליה בכבוד וכטרדה, אבל לא חושבים עליה כעל 'קרבן תמיד'. למעשה, התפילה היא ממש קרבן כפשוטו. לא של בהמה או עוף, אלא של חצי שעה עד שעה בבוקר ובערב. השווי הכספי של שעה כזאת משתנה מאדם לאדם, המידה של ההקרבה הנחוצה כדי לוותר על יחידת זמן כזאת כל יום אף היא משתנה מאדם לאדם, ואף אצל אותו האדם עצמו בתקופות שונות בחייו. הדבר נכון באותה מידה גם ביחס לקרבנות המקדש: רמת ההקרבה הנדרשת מאדם להבאת קרבנות בקר וצאן או מנחות, משתנה גם לפי טיב הקרבן וגם לפי מעמדו הכלכלי של המקריב. צא וחשוב, איזה 'קרבן תמיד' הוא קרבן גדול יותר: השתתפות בקרבן המקדשי על ידי מתן מחצית השקל אחת בשנה, או הקדשת שעה כל יום לקיים 'תפילות כנגד תמידים תקנום'!

ההכרה בכך שהתפילה יש בה גם ממד של קרבן כפשוטו נותנת טעם אחר ב'נשלמה פרים שפתינו'. היא משנה את העמדה הנפשית של המשכימים ומעריבים לבתי כנסיות בכמה וכמה מישורים. כך לדוגמה היא מחזקת את הציפיה מהולכי בית הכנסת להקדיש – להקריב את הזמן לתפילה לא בדרכו של קין, הקמצנית והיוצאת-ידי-חובה, אלא כדרכו של הבל, בנדיבות ובאיכות, ברצון טוב, בסבר פנים יפות ובשמחה.